

Міхно О. (2019) Педагогічний календар. Листопад-2019. Постаті [170 років від дня народж. Отто Саломона (Otto Salomon 1849–1907), 120 років від дня народж. Дмитра Ніколенка (1899–1993), 125 років від дня народж. Івана Падалки (1894–1937), 120 років від дня народж. Костянтина Пяртлі (1889–1986), 125 років від дня народж. Павла Молокова-Журського (1894–1937), 150 років від дня народж. Лідії Дєполович (1869–1943)]. *Освіта і суспільство*. №11. С. 10–11.

170 років від дня народження Отто Саломона (Otto Salomon 1849–1907), шведського педагога, автор «нееської» системи трудового навчання

Отто Саломон народився 1 листопада 1849 в Гетеборзі в заможній єврейській родині. Після закінчення середньої школи (1868), навчався в Стокгольмському технологічному інституті та у сільськогосподарському інституті Ултуни, однак навчання не завершив. Педагогічну діяльність розпочав у м. Неес, приблизно за 30 км від Гетеборга, де його дядько – підприємець Август Абрахамсон мав великий маєток. У 1872 вони разом заснували професійну школу для хлопчиків, у 1874 – для дівчат та у 1875 – навчальний центр для вчителів.

О. Саломон є засновником системи ручної праці – слойду (термін походить від давнього скандинавського слова «slöjd», що означає «реміснича робота» або «ручне мистецтво»). Ідея Саломона полягала в тому, щоб зробити фізичну роботу елементом загального навчання. Він розрізняв теоретичну освіту та формувальну освіту. Перша – це набуття знань та вмінь через вивчення певного шкільного предмета. Друга пов'язана з розвитком розумових і фізичних здібностей: «Виховання розуму не полягає в захарашуванні його великою кількістю фактів. Освіта, культура розуму – це те, що залишається, коли забув те, чого навчився в школі».

З 1880 по 1907 рік 4000 вчителів Швеції та ще 1500 з 40 інших країн відвідували семінари, організовані Саломоном в Неесі. Щоденна програма складалася з 6–7-ми годин ручної праці та 1–2 годин теоретичних занять та дискусій, причому теоретичну частину Саломон вважав важливішою. Вона стосувалася історії освіти та методів навчання ручного та ремісничого мистецтва, а також психології, моралі, гігієни тощо. Решту дня займали народні танці, ігри та пісні, жваві вечірки та екскурсії. Чергування навчання і відпочинку, поєднане з красою природи та гостинністю, створювало особливий клімат, який називали «духом Неесу».

Дві найвідоміші педагогічні праці Саломона – «Довідник з навчальної столярної справи» (1890) та «Теорія навчального слойду» (1891) – дають повну панораму викладання ручної праці у Швеції: «З соціальної точки зору, якщо ми хочемо покласти край антагонізму між різними класами..., важливо, щоб усі поважали та цінували роботу інших людей, і щоб усі усвідомлювали, що праця, інтелектуальна чи ручна, є джерелом гідності для всіх тих, хто робить її розумно і правильно».

Гідна подиву завзятість, з якою А. Абрахамсон та О. Саломон працювали, щоб зробити «неєську» систему навчання відомою в інших країнах. Вони обоє володіли німецькою, англійською та французькою мовами і щорічно їздили за кордон на один-два місяці. За підтримки шведських посольств майже у всіх європейських країнах вони запрошували науковців, політиків та шкільних

вчителів відвідати Неес. На кожній із найбільших світових виставок Неес мав свій стенд. Сам Отто Саломон вів величезне листування: він обмінювався тисячами листів з послідовниками своєї системи на кожному континенті. І ця невтомна популяризація дала вражаючі результати: представники понад 100 країн брали участь у семінарі в Неесі в 1907, в рік смерті Соломона.

Помер Отто Саломон 3 листопада 1907 р. в Неесі.

120 років від дня народження Дмитра Ніколенка (1899–1993), українського психолога, фундатора української психологічної школи

Дмитро Федотович Ніколенко народився 7 листопада 1899 в с. Жаботин Кам'янського району Черкаської області в багатодітній селянській родині (був десятою дитиною в сім'ї). Після закінчення сільської школи навчався у Черкаській учительській семінарії, далі – вчителював у початковій і семирічній школах, викладав в училищі фабрично-заводського навчання. Водночас працював інструктором Черкаського повітового відділу народної освіти і кореспондентом місцевої газети «Вісті». Дмитро Ніколенко був серед ініціаторів заснування Черкаського інституту народної освіти.

У 1922 переїжджає до Києва, навчається на філософсько-педагогічному факультеті Київського інституту народної освіти. Педагогічна і наукова діяльність Д. Ніколенка з 1930 пов'язана з Київським педагогічним інститутом, де він був спочатку викладачем, а згодом – доцентом кафедри психології. У роки Другої світової війни Дмитро Федотович був залишений у Києві для підпільної роботи, а після звільнення Києва у 1943 Д. Ніколенко – співробітник Київського обласного інституту вдосконалення вчителів. З 1944 він знову почав читати лекції в Київському педінституті.

З 1947 по 1950 працював деканом педагогічного факультету Київського державного педагогічного інституту ім. Горького, а потім (1951–1981) очолював кафедру в цьому ж інституті і до кінця життя обіймав посаду професора цієї кафедри.

Коло його наукових інтересів вражає: загальна, вікова і педагогічна психологія, психологія вчителя, педологія, психотехніка, психодіагностика, профорієнтація тощо. Серед праць ученого: «Почуття комічного і його розвиток у дітей» (кандидатська дисертація, 1948), «Розвиток естетичних почуттів у дітей дошкільного віку» (1967), «Психологія особистості радянського учителя» (1973), «Питання навчання і виховання у вищій школі» (1971), «Учитель радянської школи» (1979). Брав участь у підготовці підручників і навчальних посібників з психології та педагогіки. Його, як і Григорія Костюка, Олександра Раєвського, Олександра Залужного, Павла Чамату, з якими розпочав свою діяльність і з якими дружив, по праву вважають фундатором української психології.

Дмитро Федотович допоміг багатьом молодим людям визначитись у педагогічній діяльності, навчив їх тонкощам психологічного розуміння дитячого менталітету, без чого не може бути справжнього фахівця. А понад три десятки його вихованців, ставши професійними психологами, здобули науковий ступінь доктора або кандидата наук, продовжили його натхненну творчість.

Помер Дмитро Ніколенко 17 вересня 1993 в м. Києві. У фондах Педагогічного музею України зберігається персональний комплекс матеріалів Дмитра Ніколенка, що містить документи, листи, нагороди та праці вченого (понад 80 одиниць зберігання).

125 років від дня народження Івана Падалки (1894–1937), українського художника і педагога

Іван Іванович Падалка народився 15 листопада 1894 в с. Жорнокльовах Золотоніського повіту на Полтавщині (тепер Драбівського району Черкаської області). Учень і послідовник мистецьких принципів професора Михайла Бойчука, а напередодні арешту – вже сам професор живопису в Харківському художньому інституті, Іван Падалка подолав усі горнила фахового становлення. Самовдосконалювався крок за кроком: церковна школа в селі Жорнокльови на Полтавщині, керамічна школа в Миргороді, Полтавський етнографічний музей, де копіюванням килимів заробив гроші на майбутнє навчання, Київське художнє училище і, врешті, майстерня Бойчука в Київській академії мистецтв. Різні види образотворчості, в яких виявляв неабияку обдарованість: живопис, гончарство, гобелен, плакат, книжкова графіка. Участь у виставках по всьому світу (Німеччина, Голландія, Швейцарія, Швеція, Данія, Англія, Франція, Японія). Активно виступав як художник-ілюстратор (ілюстрації до «Слова о полку Ігоревім», «Кобзаря» Т. Шевченка, повісті «Захар Беркут» І. Франка, творів В. Поліщука, М. Йогансена, багатьох дитячих книжок тощо).

Як педагог, І. Падалка викладав живопис і завідував майстернею дитячих іграшок у Миргородському художньо-керамічному технікумі (1920–1921), викладав у Межигірському художньо-керамічному технікумі під Києвом (1921–1925), у Харківському (1925–1934) та Київському (1934–1936) художніх інститутах. Цікаві спогади про принципи викладання І. Падалки залишила його учениця Марія Котляревська. Падалка-педагог наслідував основні принципи свого вчителя М. Бойчука, прищеплюючи учням розуміння «справжнього мистецтва» та законів його творення. З учнями Падалка вивчав «монументальне мистецтво стародавнє, як-то: фрески та мозаїки Софійського собору у Києві, живопис Джотто, мистецтво Єгипту, Індії, стародавнє мистецтво негрів». Проте викладач не обмежувався лише далеким минулим. Учням були відомі живопис імпресіоністів, постімпресіоністів, вони цікавилися малюнками Оноре Дом'є, гравюрами Франса Мазереля, літографіями Кете Кольвіц, гравюрами Фелікса Валлоттона. Студенти дуже любили свого вчителя. Він був гострим на язик, повсякчас сипав прислів'ями та приказками. Якось на зауваження художника Семена Прохорова, який, критикуючи метод бойчукістів, сказав, що треба малювати так, як бачиш у природі, І. Падалка, противник «ілюзійнізму», відрізав: «Корова теж бачить».

Наприкінці вересня 1936 Івана Падалку заарештували і кинули у підвали Жовтневого палацу, головної катівні енкаведистів у Києві, де завершувалося життя багатьох представників української інтелігенції. Його оголошують «ворогом народу», звинувативши у «шпигунстві й підривній діяльності». Згодом його участь розділить решта бойчукістів – М. Бойчук, його дружина Софія Налепінська-Бойчук, Василь Седляр та ін. Наступного дня після

оголошення вироку Івана Падалку розстріляли (13 липня 1937). Розтерзані тіла жертв більшовицького «правосуддя» з палацу нишком вивозили у Биківнянський ліс під Києвом. Десь, серед тих тисяч убієнних, покояться і його останки.

120 років від дня народження Костянтина Пяртлі (1889–1986), українського вченого, економіко-географа, педагога

Пяртлі Костянтин Петрович народився 15 листопада 1899 в Могильові Подільської губернії (тепер Могилів-Подільський Вінницької області). У 1902 закінчив двокласне міське початкове училище. У 1905 вступив учнем на телеграф, а у 1907–1910 працював телеграфістом у Могильові, потім – у Києві. Здав екстерном екзамен на атестат зрілості (1916) і вступив до Київського університету на природничо-філологічний факультет, який закінчив у 1921. У 1920–1923 працював інструктором в Українлісі, і водночас навчався в Київському сільськогосподарському інституті на лісовому факультеті, якого так і не закінчив.

У 1923 розпочав педагогічну діяльність спочатку в середній школі № 46 Києва. У 1924–1926 працював доцентом у Київському механічному інституті. 1926 вступив до Київського інституту народної освіти (КІНО) на факультет профосвіти і закінчив його повний курс у 1927 з кваліфікацією викладача історичних наук. 1926–1927 здав екстерном екзамен за курс КІНО на економічному факультеті.

У 1933–1941 за завданням профкому наукових робітників для начскладу Червоної армії прочитав 400 лекцій на економічні і політичні теми. З 1934 до 1935 працював у Київській Міській Вечірній партшколі викладачем географії та економічної географії.

1934, коли в Українському науково дослідному інституті педагогіки (УНДІП) був створений відділ методики географії, його очолив К. Пяртлі

З 1935 працює у Київському університеті. У 1939 захистив кандидатську дисертацію, присвячену дослідженню економіки Японії. У 1941 був затверджений у вченому званні доцента по кафедрі економічної географії.

В роки Другої світової війни – лектор на фронті, прочитав у різних частинах 1-го Білоруського фронту 1500 лекцій на політичні теми. Його було призначено на посаду підполковника-консультанта в Центральну військову комендатуру Берліна з реорганізації вищих навчальних закладів радянської зони окупації Німеччини.

В 1946–1947 – доцент кафедри економічної географії в Київському університеті. З 1947–1961 був директором науково-дослідного інституту географії при Київському університеті. У 1947 виконує обов'язки голови Українського відділення Всесоюзного Географічного товариства. Бере активну участь в теоретичних конференціях. У 1954–1956 працював деканом географічного факультету. З 1959 на пенсії.

Як викладач, К. Пяртлі читав курси «Теоретична економіка» та «Економічна географія зарубіжних країн». Наукові інтереси вченого стосувалися методології економічної географії, теорії економіки, історії економічної географії, розміщення продуктивних сил. Опублікував понад 40 наукових праць. Основні з них: «Нариси з методології і методики економічної

географії капіталістичних країн» (1941), «Розміщення чорної металургії УРСР», (1949); «Історизм в трактуванні географічного середовища в економічній географії» (1949).

Помер Костянтин Пяртлі у 1986 р. в Києві.

125 років від дня народження Павла Молокова-Журського (1894–1937), українського вченого-агронома, лісовода, геолога, педагога, краєзнавця

Молоков-Журський Павло Петрович народився 21 листопада 1894 в сім'ї робітника в козацькому селі Михайлівка Олександрійського повіту Херсонської губернії (тепер Олександрівський район Кіровоградської області). В 1912, навчаючись у вчительській семінарії, стає керівником гуртка соціал-революціонерів, за що його виключили з семінарії. В 1914 закінчив Чорноліську лісну школу і розпочав трудову діяльність викладачем семирічного Єлисаветградського комерційного училища. Проте в цьому ж році йому довелося змінити місце роботи, і він став лісовим кондуктором Таврійсько-Катеринославського округу.

З вересня 1920 до червня 1921 працював учителем у м. Вознесенську (нині Миколаївської області). В 1923 переїжджає до м. Корсуня Шевченківського району Київської області, де викладає українську мову і літературу на Вищих педагогічних курсах, створює тут краєзнавчий гурток, веде роботу з вивчення історії краю. У 1924–1927 проживає в місті Єлисаветграді (з 1924 – Зінов'євськ, нині – Кропивницький), працює викладачем української мови і літератури вищих трирічних педагогічних курсів (з 1925 – педагогічного технікуму). П. Молоков-Журський ще з часів навчання захоплювався театральним мистецтвом, пізніше грав в аматорських виставах, відвідував Зінов'євський робітничо-селянський театр ім. Шевченка. Збереглося його фото разом з корифеями українського театру Марком Кропивницьким та Панасом Саксаганським (1920-ті).

З 1927 – у Кременчуці, де працює викладачем в педагогічному технікумі; організовує округовий краєзнавчий музей, що тимчасово розміщувався при педтехнікумі в трьох великих кімнатах. З 1927 по 1929 рік під його авторством вийшли книги «Риби Кременчуччини», «Гірські породи і мінерали Кременчуччини», «Кременчук (короткий довідник)». Автор статей в республіканському журналі «Краєзнавство», зокрема «Дослідження комун і артілей Кременчуччини», «Кременчуцька беконна фабрика» тощо.

На початку 1930-х років, в умовах жорстокого наступу на політику українізації, краєзнавство поступово почало згортатися, а його активні діячі стали жертвами репресій. Тож в 1935 П. Молоков-Журський виїжджає до Криму, в м. Судак. Тут Павло Петрович обіймає посаду наукового працівника лісового опорного пункту Кримської обласної науково-дослідної станції. В квітні 1937 його заарештовано за сфабрикованим обвинувачення у справі СВУ. 29 жовтня судова трійка засудила П. Молокова-Журського до розстрілу. На третій день вирок було виконано. Відомості про місце розстрілу і поховання відсутні. Було Павлу Молокову-Журському тоді 43 роки.

180 років від дня народження Вільяма (Вільгельма) Беренштама (1839 — 1904), українського громадського діяча, педагога

Народився Вільям Людвигович Беренштам 22 листопада 1839 у Києві. Батько родини, почесний громадянин Києва, успішно займався торговельно-фінансовою діяльністю, був людиною заможною, а тому прагнув дати дітям добру освіту та знання іноземних мов. Юний Вільям спочатку навчався в елітарному київському приватному пансіоні Гедуена, а далі – в 1-й Київській гімназії. У 1862 В. Беренштам успішно закінчив історико-філологічний факультет Університету св. Володимира у Києві.

Обравши кар'єру педагога, в подальшому два роки (до 1864) навчався на педагогічних курсах університету, спеціалізуючись на історії та географії. Під час навчання в університеті він брав участь в організації недільних шкіл для дорослих. Його підпис зустрічаємо під листом-подякою представників педагогічних рад Київських недільних шкіл від 8 січня 1861 р. Т. Шевченку за подаровані 50 примірників «Кобзаря». Володимир Науменко щодо процесу формування національної ідентичності Беренштама зауважив: «... ні за походженням, ні за родовими традиціям не маючи в собі задатків національної української стихії, він, виключно керуючись уявленням про призначення людей, що вирости і виховалися в Україні, прилучився до української партії і до того зріднився з її ідеями, що все своє подальше життя, куди б не закидала його доля, залишався самим щирим і переконаним українським націоналом».

Незважаючи на його палку любов до Києва, життя Вільяма Людвиговича виявилось мінливим і мандрівним. З 1865 по 1868 він служив в Кам'янці-Подільському учителем історії. Потім повернувся до Києва, викладав деякий час географію в Київській військовій гімназії. У 1868–1879 громадська праця В. Беренштама була тісно пов'язана зі Старою (Київською) громадою. Друкувався він головним чином у журналі «Киевская старина». З осені 1880 він уже в Петербурзі, викладач у Першій військовій гімназії та Петербурзькому учительському інституті; був серед засновників «Відділу для сприяння самоосвіті» при Педагогічному музеї військово-навчальних закладів, співзасновником «Благодійного товариства для видання загальнокорисних і дешевих книжок»; зібрав колекцію рукописів Тараса Шевченка («Щоденник» та інші твори). Завдяки наполегливим клопотам отримав дозвіл цензури на видання найбільш повного на той час у межах Російської імперії тексту «Кобзаря» (1883–1884). Все своє життя Вільям Беренштам усно і друковано пропагував твори Шевченка.

У 1898 В. Беренштам за станом здоров'я вийшов у відставку та повернувся нарешті до улюбленого рідного Києва, відновивши членство у Старій громаді. Як член словарної комісії Старої Громади (разом із Єлисеєм Трегубовим та Євгеном Чикаленком) 14 лютого 1902 р. поставив підпис під угодою між часописом «Киевская старина» та Борисом Грінченком щодо завершення останнім роботи над словником української мови.

Помер Вільям Беренштам 23 листопада 1904 року. Похований на Байковому цвинтарі в Києві. Могила до нашого часу не збереглася.

150 років від дня народження Лідії Дєполович (1869–1943), української педагогині, авторки «Букварів»

Лідія Платонівна Дєполович народилася 27 листопада 1869 в с. Ковчині на Чернігівщині в родині священника і законовчителя місцевої земської школи. Її дитячі роки минули в рідному селі. Після закінчення школи в 1885 вступила до Чернігівської жіночої гімназії, яку закінчила 1893. Педагогічний шлях розпочала в Количівці (нині село Чернігівського району), де вчителювала протягом 1893–1901, а потім до 1908 була вчителькою Ковчинської земської школи.

У 1909 Л. Дєполович переїхала до Чернігова й викладала у школах міста. До 1922 працювала вчителем 5-ї Радянської школи, а потім учителювала у 18-й Українській школі імені М. Коцюбинського. Педагогічний стаж Л. Дєполович на 1923 р. склав рівно 30 років. Професійних надбань і спостережень за цей час накопичилося чимало, і Лідія Платонівна взялася за складання посібників для навчання грамоти. Її інтереси зосередилися на проблемах методики навчання у початковій школі. Вона працювала над методами навчання читанню й письму, розвитку усного мовлення дітей, досліджувала питання вдосконалення майстерності вчителя. Л. Дєполович склала свій авторський буквар «Нумо читати!» (1926). Продовженням букваря стала «Перша читанка» (1928).

Після переїзду до Києва у 1927 Лідія Дєполович займалася методичною роботою. Разом з Олександром Астрябом у 1928 уклала «Математичний задачник». У співавторстві з Олександром Музиченком упродовж 1930–1937 було видано кілька букварів. Вершиною науково-методичної діяльності Лідії Дєполович став авторський буквар 1938 р. та відповідна методика «Як навчати грамоти за букварем Л. П. Дєполович». Цей буквар – справжній довгожитель серед підручників. До 1956 він видавався аж 19 разів! Загальний наклад склав понад 12 мільйонів примірників. Методика навчання читанню й послідовність вивчення літер були настільки вдалими, що цей буквар адаптували для навчання незрячих дітей (1948). Букварна частина, розроблена Л. Дєполович, стала основою українського букваря, який видавали в Канаді від початку 1950-х до 1965 р. (10 видань).

Отже, у 30 – 60-х рр. ХХ ст. підручники Л. Дєполович були одними з найпоширеніших в Україні. Їх тиражі сягали до 1 000 000 примірників на рік. За букварями Лідії Платонівни навчилося читати не одне покоління українських школярів.

Під час нацистської окупації Києва Л. Дєполович вела особистий щоденник, у якому розповідала про те, чому не змогла евакуюватися, про хаос у місті влітку-восени 1941 й перші дні окупації, трагедію Бабиного Яру, побутове життя киян.

Лідія Дєполович померла 20 березня 1943 на 74-му році життя в окупованому Києві. Авторку букваря поховали на Солом'янському кладовищі. Під величним хрестом на її могилі члени родини й земляки влітку 2017 встановили скромний надгробок. У Ковчині, де народилася й виросла Л. Дєполович, одна з кращих вулиць названа її ім'ям. 27 січня 2010 розпорядженням Кабінету Міністрів України ім'я Лідії Дєполович було присвоєне Ковчинській школі.